

Dokumentet til Virkeligheden, at betragte Dokumentet som et enkelt Udtryk for denne omfattende Baggrund. At Forf. opfatter Historieforskningen saa udpræget exegetisk, er i og for sig ikke mærkeligt; langt mere overraskende virker det andet Punkt, som her skal fremdrages. L. er udgaaet fra Hermann Useners religionshistoriske Skole, hvis Program som bekendt var at forklare alle oldkristelige Fænomener udfra den hellenistiske Religiositet; trods denne Afstamning har han imidlertid i paafaldende Grad nærmet sig sine store Forgængere i Berlin, Harnack og Karl Holl. Skepticismen overfor den »religionshistoriske« Forklaring giver sig i nærværende Bog klart Udtryk i Stoffets Ordning. Enhver Kirkehistorie plejer at begynde med et Par Paragraffer, der behandler den religionshistoriske og kulturelle Baggrund for Kirkehistorien saavel i Palæstina som i det romerske Verdensrige. Hos L. er Rækkefølgen imidlertid den, at først den palæstinensiske Jødedom skildres, derefter Jesus og Urmenigheden. Et Afsnit om Diasporajødedommen skydes saa ind før Behandlingen af Paulus og Missionsmenighederne, og først efter at disse er skildret (§ 7—8), følger Redegørelsen for det romerske Verdensrige og dets religiøse Liv (§ 9). Indenfor Forskningen over Kristendommens Oprindelse tør det maaske siges at være eet af de sikreste Resultater fra de sidste 10 Aar: at ikke blot de synoptiske Evangelier, men ogsaa Paulus centralt skal forstaas udfra Jødedommen og ikke udfra Hellenismen; samtidig har den for nogle Aar siden saa ivrigt drøftede Modsætning mellem Jesus og Paulus vejet Pladsen for den Erkendelse, at »Paulus var den eneste af Apostlene, der virkelig har forstaaet Jesus« (p. 111) — saa hurtigt kan selv Historievidenskabens »sikre Resultater« skifte. II. Bd. giver i en klar og overskuelig Form et Begreb om, hvorledes den nytestamentlige Menighed har udviklet sig til den fasttømrede Institution, som den katolske Kirke er. Fastlæggelsen af Kirkens Organisation, Udformningen af Ny Testamente (v. S. af det gamle), af Trosreglen, af Dogmatiken og af den kirkelige Gudstjeneste danner her Hovedpunkterne. Efter en Skildring af Forholdet mellem Stat og Kirke (§ 6) giver Resten af dette Bind Kirkens Historie udførligt skildret Provins efter Provins; her viser L.s arkæologiske Viden sig nyttig, idet han overalt drager de nyeste Inskriptions- og Papyrusfund med ind.

Hal Koch.

Daniel Mornet, der er Professor i fransk Litteraturhistorie ved Sorbonne, har skrevet en stor Bog om *Les Origines Intellectuelles de la Révolution Française 1715—87*, et Værk som i 1934 udsendtes

i 2. Oplag. Det er et meget læseværdigt Skrift af mange Grunde. Det bringer en Mængde nyt Stof og giver samtidig en Nyvurdering af gammelkendte Kendsgerninger. For dem, der har læst Taines Værk om samme Emner, staar »le roi Voltaire« og »le maître Rousseau« som de to Centralfigurer i fransk Aandshistorie i det 18. Aarhundrede. Mod denne Kendsgerning ønsker Mornet heller ikke at løbe Storm, Augurerne skal efter hans Mening have Lov til at blive staaende paa deres Piedestaler, men de maa finde sig i at blive omringet af en Hærskare af anden, tredje, ja tiende Rangs Forfattere. Skal man forklare den Vækkelse af det franske Folkesamfund, som fandt Sted i Løbet af Aarhundredet, og som er en af Forudsætningerne for Revolutionen, kan man ikke nøjes med kun at beskæftige sig med disse faa store Forfattere, hvis Værker blev læst i et forsvindende Omfang i Sammenligning med saa mange andres, hvis Bøger kom i snesevis af Oplag og læstes af Titusinder. Hvem kender nu Levesque de Burigny, Fréret, Dumarsais, Charles Borde, Méhégan etc. etc., men i Tiden var det Navne, der levede, Forfattere til Bøger, som man satte ikke saa lidt ind paa at skaffe sig, thi man maa vel huske paa, at fra Regeringens Side anstrængte man sig af al Kraft for at hindre disse Skrifters Udbredelse ved Indskrænkninger af Trykkefriheden, ved at lade Bogtrykkerne autorisere og ved nøje Tilsyn med Boghandlere og Kolportører. Alle disse nu ukendte Forfattere har Mornet gravet frem af Provinzbibliotekerne og af gamle litterære Akademiers Arkiver, og ved at gennemgaa Indholdet i deres mange Værker bliver han istand til at støbe et langt solidere Fundament for Opfattelsen af »Filosoffernes« Betydning for Revolutionens Udbrud. Om man kan naa videre, end det er lykkedes for Mornet ved hans Konstatering af, hvor store Oplag de forskellige Værker er kommet i, og hvor mange Institutter og Selskaber der er oprettet, er vist et stort Spørgsmaal. Problemet kan kun besvares paa den Maade, at vide Krese af det franske Folk lod sig paavirke af Filosoferne, og at denne Paavirkning var stigende, jo nærmere vi kommer Revolutionen. Heri er i og for sig ingen ny videnskabelig Landvinding, men Beviset er blot ført paa en mere overbevisende Maade end hidtil. Men ser vi bort fra dette vanskelige Spørgsmaal, er der et andet, der i sig selv har stor Betydning, nemlig den idéhistoriske Udvikling for ca. 1715—88, og paa dette Punkt yder Mornets Bog meget nyt, fordi Forfatteren har kulegravet hele det store Materiale. Forfatteren deler Perioden i 3 Hovedafsnit. Først Perioden 1715—48, hvor Voltaire, Montesquieu og Marquis d'Argens udsendte deres første Værker, hvor man træffer de tidligste Spor af Deisme og Ateisme, og hvor Tankerne om Aandsfrihed og Tole-

rance spirer frem. For Politik interesserer kun en meget snæver Kres sig og tilsyneladende slet ingen fra Middelklassen. I det følgende Tidsafsnit 1748—70 udkæmpes den afgørende Kamp. Omkring Voltaire, Montesquieu, Rousseau, d'Alembert og Diderot fylker sig en Hærskare af Forfattere, der viderefører og populariserer de Stores Ideer, og Landet oversvømmes af et Utal af Bøger, Flyveblade og Smaaskrifter. Deismen begynder nu at brede sig, og Ligegyldigheden overfor den katolske Kirke tager til. Man kræver højlydt Tros- og Ytringsfrihed og taler stadig om Tolerance overfor anderledes Tænkende. Ogsaa de politiske Interesser vokser, de svøber sig ud af den foregaaende Periodes graa Almindelighed, faar en mere direkte Retning mod den siddende Regering og en hvassere Brod. Naar vi endelig frem til den sidste Periode, Aarene fra 1770—89, adskiller den sig fra de foregaaende derved, at de ny Idéstrømninger forplanter sig til stadig større Krese og navnlig, at de begynder at æde sig frem indenfor 3. Stand. Overalt synes man at vaagne til nyt virksomt aandeligt Liv, man begynder at spørge og at ræsonnere. Der er utallige Vidnesbyrd herom, ikke alene Bøgernes voksende Oplag, men Forhold som dette, at Undervisningen lægges om i mere realistisk Retning, at der oprettes Akademier rundt om i Provinsen, litterære Klubber, Biblioteker og Aviser. Der er opstaaet en Læselyst som aldrig før, og i dens Kølvand følger Kritiken og Eftertanken. Og hvad er det, der interesserer? Det er ikke alene, som Taine fremstillede det, de store almene Ideer og Teorier af religiøs, politisk og social Art, men det er jævne, dagligdags Forhold som Kornpriser, Retsplejens Mangler, Vejvæsenet, Kvægsyge etc. Det er den samme Slags Spørgsmaal, man træffer i de Tusinder af Cahiers fra 1789, medens almindelige Teorier kun forekommer uhyre sjældent.

Som Bilag følger en meget udførlig Bibliografi, der blandt andet indeholder en værdifuld Fortegnelse over de mange »filosofiske« Skrifter, der skød frem i Ly af de store Mestre, samt en Oversigt over udgivne Samlinger af Cahiers. *Harald Jørgensen.*

Som et led i »Veröffentlichungen der historischen Reichskommission« har Hans Rosenberg udgivet *Die nationalpolitische Publizistik Deutschlands vom Eintritt der neuen Ära in Preussen bis zum Ausbruch des deutschen Krieges. Eine kritische Bibliographie* (I—II, 1935). Værkets formaal er at give en alsidig belysning af den tyske offentlige menings stilling til de nationalpolitiske problemer i de aar, da grunden til det nye tyske rige blev lagt (1858—66) — forsaavidt denne stillingtagen har fundet udtryk i